- Rossi, Paula, 2018: [Recension av] *Svenskan i Finland – i dag och i går* I:2, II:1 och II:2. I: *Folkmålsstudier* 56. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. S. 203–211.
- Sandøy, Helge, 2016: [Recension av] *Svenskan i Finland – i dag och i går* I:1. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv*. Tidskrift för talspråksforskning, folkloristik och kulturhistoria 139. S. 243–248.
- Sjöberg, Sannina, Mård-Miettinen, Karita, Peltoniemi, Annika & Skinnari, Kristiina, 2018: *Språkbud i Finlands kommuner 2017*. Utredning om språkbud i de inhemska språken i småbarnspedagogik, förskoleundervisning och grundläggande utbildning. Jyväskylä: Jyväskylä universitet.

Hans Landqvist

Wikner, Sarah, 2019: *Svenskan i Helsingfors. Uppfattningar, perception och variation*. Diss. 168 s. Åbo: Åbo Akademi. ISBN 978-952-12-3872-7, 978-952-12-3873-4 (digital).

Sarah Wikners sammanläggningsavhandling *Svenskan i Helsingfors. Uppfattningar, perception och variation* består av fyra tidskriftspublicerade artiklar och en kappa som ramar in och kontextualiserar artiklarna. I de två första artiklarna undersöks svenskan i Helsingfors utifrån ett inifrånperspektiv, dvs. med utgångspunkt i de uppfattningar och attityder som ett antal språkbrukare, främst från Helsingforstrakten, ger uttryck för, medan de två senare artiklarna kopplar ihop vanligt förekommande uppfattningar om språket i Helsingfors med helsingforsares faktiska språkbruk. Teoretiskt tar avhandlingen avstamp i en kombination av ett folkdialektologiskt och ett sociolingvistiskt variationsperspektiv. Folkdialektologin (eller den perceptuella dialektologin) är en gren av folklingvistiken, en förhållandevis ny forskningstradition inom språkvetenskapen som innebär att forskaren tar sin utgångspunkt i vanligt folks föreställningar om språk, språkbruk och språklig variation, och behandlar svaren som relevant och värdefull information. Ett sociolingvistiskt variationsperspektiv innebär att språkbruket undersöks i stora grupper utifrån på förhand uppställda språkliga kategorier och relaterar variationen till sociala bakgrundsfaktorer. I skärningspunkten mellan dessa två forskningsperspektiv ser Wikner en forskningslucka – dels genom att folkdialektologins metodologi ännu är relativt oprövad i en nordisk kontext, dels genom att variationslingvistiken oftast varit kvantitativ och inte anlagt ett individorienterat perspektiv, vilket Wikner vill tillföra.

Avhandlingen har dels ett empiriskt syfte att undersöka uppfattningar som talare i Helsingforstrakten har om svenskan där och hur dessa uppfattningar kan kopplas till faktiskt språkbruk, dels ett teoretisk-metodiskt syfte att diskutera hur folkdialektologi och sociolingvistisk variationsanalys kan kombineras och vad som därmed kan uppnås.

Den empiriska basen utgörs av tre materialtyper: 1) intervjuer med 40 personer från Helsingforsområdet, 2) ett perceptionstest med 121 testdeltagare från olika orter i Fin-

land som fick lyssna på och placera korta talprov geografiskt och motivera sina svar och 3) vardagliga egeninspelade samtal i par eller grupp, totalt med 34 personer. I samband med intervjun fick deltagarna också en kartritningsuppgift där de ombads att på en Finlandskarta markera var i landet de tyckte att folk talade likadant som de själva. Totalt deltog 165 informanter, varav de flesta (134 personer) deltog i en materialtyp, 29 var med i två och endast två personer var med i alla tre typer.

Artikel 1, »Svenskan i Helsingfors ur talarnas perspektiv», publicerad 2014 i tidskriften *Puhe ja kieli / Tal och språk*, bygger på intervjuerna och kartritningsuppgiften, och syftar till att ge en bild av hur personer från Helsingforsområdet uppfattar och beskriver dels sitt eget språk, dels svenskan i Helsingfors mer generellt. Resultaten visar på en övergripande nivå att svenskan i Helsingfors uppfattas som standardnära och som svår att sätta en etikett på. Här förekommer övergripande begrepp som *standardsvenska* och *finlandssvenska*, men också mer lokalt definierade benämningar som *Helsingfors-svenska* och *Helsingfordialekt* eller socialt grundade klassificeringar som *högsvenska* och *ungdomsspråk*. De enskilda drag som deltagarna ofta nämner är, med de benämningar som SW använder: överlånga stavelser (t.ex. *pra:t:a* för *pra:ta*), finalt r-bortfall (med förlängd slutvokal som ersättning för r-bortfall, dvs. *pra:ta*: för *pra:tar*), knarr och nasalitet samt bruk av finska och engelska ord. Analysen av intervjumaterialet pekar på att dragen snarare än att indexera regional hemvist främst har social betydelse och kopplas till den sociala variation som förekommer inom Helsingfors.

Artikel 2, »Att undersöka lyssnares perception av regional variation», samförfattad med Saara Haapamäki och utgiven 2015 i *Folkmålsstudier*, är med sina 43 sidor avhandlingens klart längsta. Den empiriska grunden utgörs av sex korta talprov där två talare från Helsingfors, två från Åbo, en från Vasa och en från Kyrkslätt (en mindre ort i Helsingforsområdet) beskriver sina morgonrutiner. Sammanlagt 121 testtagare från Helsingfors, Åbo och andra delar av Finland fick lyssna på talproven, försöka placera dem geografiskt och motivera sina svar. En del redogjorde muntligt, varav vissa i par eller grupp, medan andra lämnade skriftliga svar. Svaren analyserades utifrån om de var rätt eller fel, där korrekta svar delades in ytterligare i precisa (t.ex. »Helsingfors») respektive oprecisa svar (t.ex. »Helsingforstrakten») för talprov från Helsingfors eller Kyrkslätt). Mycket oprecisa svar, t.ex. »Nyland» för Helsingfors kategoriserades dock som fel. Generellt var talproven från Helsingfors de som fick flest rätt svar, vilket förklaras av att de innehöll tydligast framträdande språkliga drag som språkbrukarna är medvetna om.

Andelen korrekta och precisa svar var dock mycket få: ingen av de 121 testtagarna kunde placera alla sex talprov helt rätt och de som lyckades bäst och kunde placera fyra av talproven helt rätt var bara tre till antalet. Detta resultat väcker en del frågor om vilka konsekvenser en bedömning utifrån rätt och fel får och huruvida en sådan bedömning är relevant. Det faktum att en del gjorde testet muntligt, till och med i grupp, medan andra skrev ner sitt svar kan också antas ha haft betydelse för resultatet. Det är onekligen skillnad på att tillsammans pröva sig fram till ett gemensamt svar mot att sitta enskilt och leverera ett svar på papper. Konsekvenserna av sådana här kategoriseringar och insamlingsmetoder hade med fördel kunnat problematiseras och diskuteras närmare i artikeln.

Konsonantlängd i betonad stavelse och vokallängd före r-bortfall är två drag som deltagarna i de två folkdialektologiskt inriktade delstudierna (artikel 1 och 2) tar upp som

typiska för svenskan i Helsingfors. Dessa bildar också en viktig utgångspunkt i de två påföljande artiklarna och benämns där *fokusdrag* eller *fokusvariabler*. Dragen är, i likhet med de andra drag som deltagarna nämner, dvs. knarr och nasalitet samt förekomst av finska och engelska inslag, välkända från tidigare forskning om svenskan i Helsingfors, och Wikner redogör i ganska stor detalj för dessa tidigare forskningsrön.

Resultaten i artikel 3, »Förhållandet mellan uppfattningar, perception och produktion i svenskan i Helsingfors», publicerad 2017 i *Tal och språk*, visar att deltagare som nämner fokusdragen i intervjun, eller uppfattar dem i talproven, använder dragen på ett sätt som överensstämmer med det rapporterade bruket. Men ungefär hälften nämnde inte dragen alls och bland dem fanns både sådana som hade dragen i sitt språkbruk och sådana som inte hade det. Det betyder alltså att det inte går att belägga något generellt samband mellan uppfattningar, perception och faktisk produktion av dessa språkdrag.

Den fjärde artikeln, »Variation i svenskan i Helsingfors. Fonetisk kvantitet i förhållande till olika sociala variabler och kontexter», publicerad i *Folkmålsstudier* 2018, beskrivs som en uppföljning av tidigare sociolingvistiska variationsstudier som gjorts om svenskan i Helsingfors. Materialet utgörs av faktiskt språkbruk utifrån inspelade vardagliga samtal med totalt 34 deltagare, där Wikner undersöker förekomst av och samvariation mellan de två fokusdragen (se ovan) och ytterligare några variabler som tagits upp i tidigare sociolingvistiska studier: variationen mellan kort- och långstavighet (t.ex. *bara* eller *ba:ra*), pronomenvarianterna *di* och *dom* samt bruk av finska och engelska ord. Valet av språkliga variabler förklaras av att de tas upp av deltagarna i delstudie 1 och 2 och/eller av att de enligt tidigare forskning anses markera olika grad av formalitet och prestige. Det som dock inte explicit görs är varför knarr och nasalitet inte tas med, trots att dragen nämns såväl av Wikners deltagare som i tidigare forskning. (En rimlig tolkning är att knarr och nasalitet är svårare att operationalisera än de variabler där det finns två tydliga varianter där förekomster kan räknas relativt enkelt på ordnivå.)

I likhet med Wikners tidigare delstudier visar även den fjärde delstudien på heterogenitet. Det förekommer såväl inter- som intraindividuell variation och det går inte att belägga tydliga mönster i bruket kopplat till deltagarnas sociala bakgrund eller mönster för hur olika variabler samvarierar, med ett undantag: kontextens upplevda formalitetsgrad tycks ha viss betydelse såtillvida att konsonantförlängning förekommer mer i formell kontext (intervjun) och vokalförlängning mer i informell kontext (samtal).

I kappans diskussionsdel tolkar Wikner sina empiriska resultat genom Silversteins (2003) teori om indexikalitet och indexikal ordningsföljd, där språkdragen ses mot bakgrund av ett ideologiskt ramverk som är dynamiskt och föränderligt och där dragens sociala betydelse kan förändras över tid. Genom modellen över indexikal ordning kan Wikner ta ett samlat grepp på de olika delstudiernas resultat och lyfta dem till en högre abstraktionsnivå.

Språkdragen antas operera på tre nivåer där varje högre nivå innebär en insnävning av vilken social betydelse som förmedlas – från en neutral regional och/eller social tillhörighet, till en överförd social betydelse där draget laddas med mer specifika associationer som korrekt, prestigefyllt osv., till den tredje nivån där den sociala betydelsen är mer specifik och där det finns stark medvetenhet om och starka åsikter om draget – men åsikterna kan gå isär. Med ett sådant perspektiv menar Wikner att svenskan i Helsingfors kan beskrivas som en fråga om social stil som språkbrukarna har olika uppfattning om. Här urskiljer Wikner hypotetiskt tre sådana stilar: *den stereotypiska Helsingfors-*

svenskan, högsvenska och ungdomsspråk. Det viktiga är att samma språkdrag kan ingå som ingrediens för att beskriva olika sociala stilar och att dess sociala betydelse beror på vem som beskriver det. Detta visar alltså på en dubbel dynamik. På så vis kan exempelvis konsonantförlängning för vissa deltagare signalera, eller *indexera*, arrogans och högfärdighet och väcka associationer till specifika miljöer eller sätt att klä och uppföra sig (indexnivå 3), medan samma drag för andra kan stå för prestige och normenlighet (indexnivå 2).

Sammanfattningsvis är Sarah Wikners avhandling om svenskan i Helsingfors ett innehållsrikt och gediget arbete. Det bygger på ett omfångsrikt och varierat empiriskt material där analysernas detaljrikedom tydligt vittnar om den stora arbetsinsats som ligger bakom resultaten. På ett övergripande teoretiskt plan bidrar avhandlingen till sociolingvistisk forskning genom att visa på hur variationssociolingvistiska och folkdialektologiska perspektiv kan kombineras och därmed berika båda fälten genom att ge större utrymme åt en kvalitativ analys utgående från individer snarare än grupper. Därigenom bryter avhandlingen ny mark inom nordisk socialdialektologisk forskning. Ett centralt metodiskt grepp i avhandlingen är att resultaten i de två första delstudierna utgör empirisk grundplåt för vidare analys av språklig variation i de två senare delstudierna. Denna ambition genomförs dock endast ifråga om de två fokusvariablerna – konsonantkvantitet och vokalkvantitet före r-bortfall. Varför övriga drag lämnas åt sidan förblir outtalat. Samtidigt tas dock i den fjärde delstudien även andra variabler med i analysen som tidigare forskning etablerat som typiska för Helsingforssvenskan (t.ex. kortstavighet, val av pronomenform *di/dom*). För att närmare belysa hur svenskan i Helsingfors av i dag ter sig jämfört med för ett par decennier sedan kan ett sådant urval motiveras, men samtidigt betyder det att den metodiska elegans som en genomförd materialgenererad kategorisering hade inneburit delvis går förlorad.

Att utgå från flera insamlingsmetoder som Wikner gör är ett utmärkt grepp, men det hade varit en stor fördel om det också hade varit *samma* informanter genomgående i de olika delmaterialen. Av praktiska skäl har nog detta inte varit möjligt eftersom materialet är insamlat utspritt under flera år, men jag hade välkomnat en närmare diskussion av deltagarurvalet och dess metodiska konsekvenser. Materialöversikten i kappan tydliggör inte vilka informanter som deltar i vilka delstudier och det hade varit önskvärt att få tydligare besked här. Jag hade också gärna velat få veta mer om deltagarnas bakgrund – nu framstår de som tämligen färglösa och anonyma.

De empiriska resultaten är knappast förvånande mot bakgrund av tidigare sociolingvistisk forskning om Helsingforssvenskan och urbana språkmiljöer generellt, men styrkan i avhandlingen ligger inte främst i vilka språkdrag som lyfts fram utan i hur Wikner tolkar sina resultat. Detta görs förtjänstfullt med hjälp av Silversteins (2003) modell över indexikal ordning. Resultaten visar att ett och samma drag kan signalera, eller *indexera*, skilda sociala värden för olika individer, och tillsammans kan kombinationer av drag ge upphov till olika sociala stilar som också i sin tur värderas olika av olika individer. Det bestående och övergripande intrycket av svenskan i Helsingfors på 2010-talet är således att den är heterogen. Även om en del drag fungerar som lokala identitetsmarkörer, som platsindex, så samvarierar detta tydligt med en social dimension och ger upphov till olika attityder.

Jag vill också poängtera kappans styrka. Sarah Wikner visar i den att hon inte bara behärskar det teoretiska ramverk och de metodiska verktyg som avhandlingen vilar på,

utan också att hon förmår diskutera och tolka sina resultat med tydlig teoriansknytning som går långt utöver vad som görs i de enskilda artiklarna och därmed lyfter resultaten till en högre abstraktionsnivå.

Sarah Wikners avhandling bjuder på intressant läsning och ger en god bild av såväl uppfattningar och attityder som faktiskt språkbruk i Helsingfors en bit in på 2010-talet. Inte minst en sverigesvensk läsekrets har mycket att lära sig här om en dominerande regional och social varietet av finlandssvenskan som talas ungefär 40 mil rakt österut från Stockholm. Särskilt med tanke på en läsekrets utanför Finland hoppas jag att Sarah Wikner framöver också kommer att fördjupa diskussionen om hur resultaten kan generaliseras och tolkas som typiska för en urban storstadsmiljö som ständigt är i förändring, t.ex. som resultat av migration, kontakter över språkgränser och transnationella kulturyttringar.

Litteratur

Silverstein, Michael, 2003: Indexical order and the dialects of sociolinguistic life. I: *Language & Communication* 23. S. 193–229.

Catrin Norrby